

דפים טא — טב

קטז. א. לכמה זמן מותר לתלמידים ולפועלים להעדר מבתים שלא ברשות? וכמה זמן ראוי להם להעדר כשיוצאים ברשות?

ב. העונה האמורה בתורה, מהי שיעורה לאנשים השונים?

א. התלמידים יוצאים לתלמוד תורה שלא ברשות שלשים יום. הפועלים — שבת אחת. דברי רבי אליעזר. וכן פסק רב ברונא בשם רב. (וכן נראה שנקט רבא). ורב אדא בר אהבה אמר רב: זו דברי רבי אליעזר, אבל חכמים אומרים: התלמידים יוצאים לתלמוד תורה שתיים ושלש שנים שלא ברשות. כשיוצאים ברשות האשה, דרך ארץ לצאת חדש ולהיות חדש בבית — כדברי רב. (לכל דבר המְחַלְקוֹת, הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה). רבי יוחנן אמר: חדש כאן ושנים בביתו. (חדש יהיו בלבנון שנים חדשים בביתו). [ובמקום ריוח מרובה (ע'תוס'), משמע שמודה רבי יוחנן שיוצא חדש ושוהה חדש].

א. מדובר כשצריכים לפתותה לצאת, אבל נשים השמחות ורוצות מלכתחילה שבעליהן ילכו לתלמוד ויהיו תלמידי חכמים — יוצא אף לזמן מרובה, כגון רבי עקיבא ושאר חכמים. (עפ"י תוס'. ומדברי הראב"ד המובאים ברא"ש נראה שאינו מחלק בכך).

ור"י פירש שהתלמידים יכולים לצאת אפילו שלא ברשות חדש ולהיות יום אחד בבית, וברשות יוצאים אף יותר, ומה שאמרו בגמרא דרך ארץ לצאת חדש ולהישאר חדש או חדשים — בפועלים היוצאים ברשות אמרו.

והרא"ש כתב שיש לעשות כרב המיקל, מפני שאין בדבר איסור אלא דרך ארץ. והביא מהרמ"ה שיש לנהוג כרבי יוחנן.

ב. הרמב"ם פסק כרב אדא בר אהבה, שיוצאים אפילו שתיים ושלש שנים שלא ברשות. (והשמיט דין יציאת פועל. וע' שערי שמועות). והרי"ף פסק שלשים יום. ואפשר שאף הרמב"ם לא דיבר אלא במי שתורתו אומנותו [וכחילוק שחילק הראב"ד], ולפי זה עתה שאין לנו מי שתורתו אומנותו, דרך ארץ שלשים יום. (עפ"י שו"ת רשב"ש שפג"א).

ב. העונה האמורה בתורה; הטיילין — בכל יום. רבא פירש 'טיילין': תלמידים שרבים מצוי בעירם ושונים פרקם ולנים בבתיהם. ואביי דחה ופירש כגון רב שמואל בר שילת שהיה מלמד תינוקות ומתפרנס מהם, אוכל ושותה משלו ולן בצל ביתו ואין עליו עול עבודת המלך (וכן הביאו הפוסקים). רבין אמר: כגון המפונקים שבארץ ישראל. (מעונגים במאכל ומשתה ובראים ובעלי כת. רש"י).

נחלקו הפוסקים בין תורה שהוא מעונג, אם יש לו דין טייל אם לאו.

הפועלים — שתיים בשבת. ופירשו: בעושים מלאכה בעירן, אבל בעיר אחרת — אחת בשבת. לדברי ריב"ב [דלא כפירוש ר"י] שלש מדות בפועלים; עושים מלאכה בעירם — עונתם שתיים בשבת. עושים בעיר אחרת וחוזרים בכל יום לביתם — אחת בשבת, מפני טורח הדרך. אינם חוזרים לביתם בכל יום, בין שהיה מנהגם כך בין שלא היה מנהגם כך אלא שבא לשנות — יוצאים לשבת וחוזרים ביום השמיני.

החמרים — אחת בשבת.

ומצוה על פועלים וחמרים לקבוע זמן העונה בליל שבת, [ומה שהזכירו זאת אצל ת"ח, מפני שהם זהירים בכך יותר. ואולי מפני שחמרים בלא"ה זמנם בשבת מצד המציאות]. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א קב).

- הגמלים — אחת לשלשים יום.
הספנים — אחת לששה חדשים. דברי רבי אליעזר.
דין 'ספן' אמור כשהוא מפליג חוץ לביתו, אבל כאשר הוא שוהה בביתו, ודאי הריהו כאנשים הקבועים כאן, כטייל ופועל. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"ג כח).
החמר לא ייעשה גמל שלא ברשות אשתו. וכן כל כיוצא בזה.
אם לא היתה לו אומנות כלל בשעת הנישואין, יכול לשנות אחר כך ממלאכה למלאכה. אולם טייל יש לומר שאינו ראוי להיות חמר או גמל ללא רשותה. (עפ"י חלקת מחוקק עו סק"ח).
עונת תלמידי חכמים — מערב שבת לערב שבת (רב יהודה אמר שמואל).
א. כל המפרשים פרשו ליל שבת. ואולם הערוך ('עין ו) הבין 'ערב שבת' כמשמעו, לפי שבו נברא אדם הראשון.
ב. בעצם חיוב עונת ת"ח הוא אחת לשבת, ואם מסיבה כלשהי נמנע מלשמש בליל שבת, חייב משום מצות עונה ביום אחר. וכן אין חיוב בליל שבת דוקא כאכילה, ורשאים להמנע אם רוצים שניהם מטעם כלשהו, ואף בטעם קלוש. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א קב וח"ג כח. ותמה מאד על מה שכתבו בשם המחזיק-ברכה שאם היה אנוס בליל שבת אינו חייב באמצע השבוע).
ג. כתבו אחרונים שבזמננו יש ליעץ [ואף לחייב. ע' אג"מ אה"ע ח"ג סוס"י כח] לת"ח לקיים עונת פועלים, פעמיים בשבת. והעיקר הכל לפי כח האדם (עפ"י באור הלכה רמ"א).
ד. כל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה, ובשעה שיוצא לדרך אם אינו הולך לדבר מצוה. וכן אם מכיר באשתו שהיא משדלתו ומרצה אותו ומקשטת עצמה לפניו כדי שיתן דעתו עליה — חייב לפקדה. (או"ח רמ"א).
נראה שעיקר חיוב עונה דאורייתא הוא כאשר האשה משתוקקת ומתאוית לבעלה, וטעם השיעורים שקבעו חכמים הוא לפי שסתם נשים צנועות הן ואין הבעל מכיר מתי היא מתאוית לו, לכך קבעו זמנים שאמדו [מלבד כח האיש] את דעת הנשים שרובן לא ישתוקקו ליותר בידען בטרדת הבעל. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"ג כח).
ה. מצות עונה שייכת גם באשה שאינה בת בנים, כגון עקרה וזקנה. (פוסקים).

דף סג

- קיו. מה דינה של המורדת על בעלה, מתשמיש וממלאכה? ומה דין המורד על אשתו?
המורדת על בעלה מתשמיש המטה, וכדברי רבי יוסי ברבי חנינא [דלא כרב הונא] אף ממלאכה, פוחתים לה מכתובתה שבעה דינרים בשבת, דינר לכל יום. רבי יהודה אומר: שבעה טרפעיקין (— שבעה חצאי דינר). עד מתי הוא פוחת והולך, עד כנגד כתובתה. ולאחר מכן — מוציאה ללא כתובה. רבי יוסי אומר: לעולם הוא פוחת והולך עד שאם תפול לה ירושה ממקום אחר גובה הימנה.
וכן המורד על אשתו מתשמיש, או לרבי יוסי ברבי חנינא, גם כשאומר איני זן ואינו מפרנס — מוסיפים על כתובתה שלשה דינרים בשבת, [דינר לכל יום מלבד שבת — כיון שמוסיפים לה נראה כנוטלת שכר שבת]. רבי יהודה אומר: שלשה טרפעיקין. [וכיון שיצרו של האיש קשה יותר, לכך קנס המורדת על בעלה גדול משל המורד על אשתו].
רבותינו חזרו ונמנו שיהיו מכריזים על המורדת בבתי כנסיות ובתי מדרשות ארבע שבתות זו אחר זו, ושולחין לה בית דין: הוי יודעת שאפילו כתובתיך מאה מנה — הפסדת. (לדעה זו לא ישהו ויפחתו לה מעט מעט אלא לאחר ארבע שבתות של הכרזה מפסידה הכל). אמר רמי בר חמא: פעמיים שולחים לה מבית דין, אחת קודם הכרזה ואחת לאחר הכרזה. דרש רב נחמן בר רב חסדא: הלכה כרבותינו. ורבא חולק.